

PRINCIPY PRÁVNÍHO MYŠLENÍ

VÝKLAD
SOUKROMÉHO PRÁVA

*Snímky slouží k orientaci posluchačů přednášek
a k činění si poznámek.
Nenahrazují přednášky, učebnice ani cvičebnice.*

verze 1.9 (2014)

© Ivo Telec, 2005

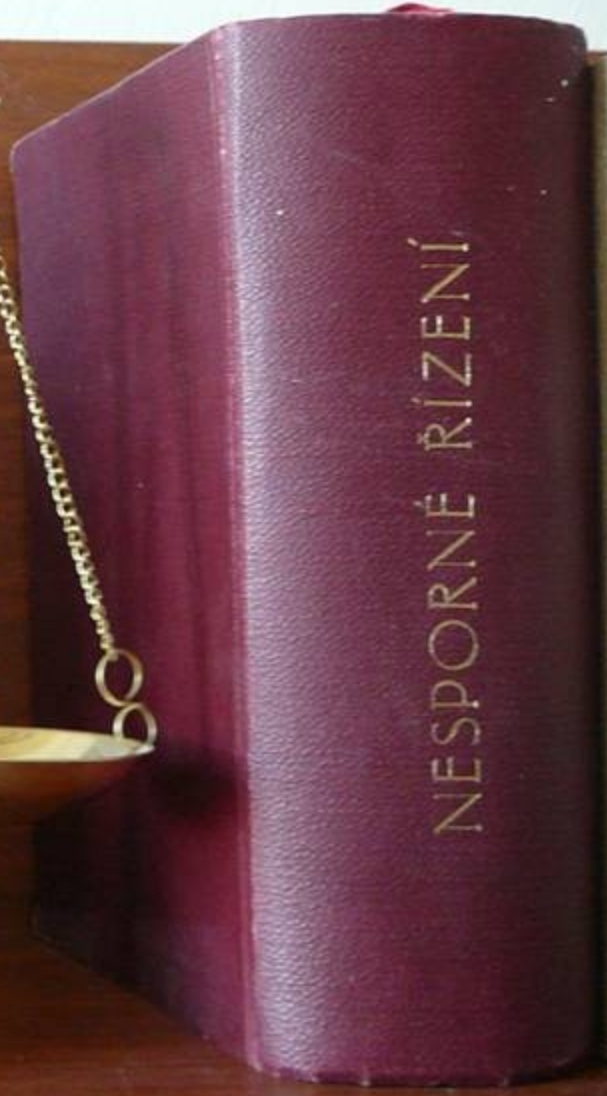
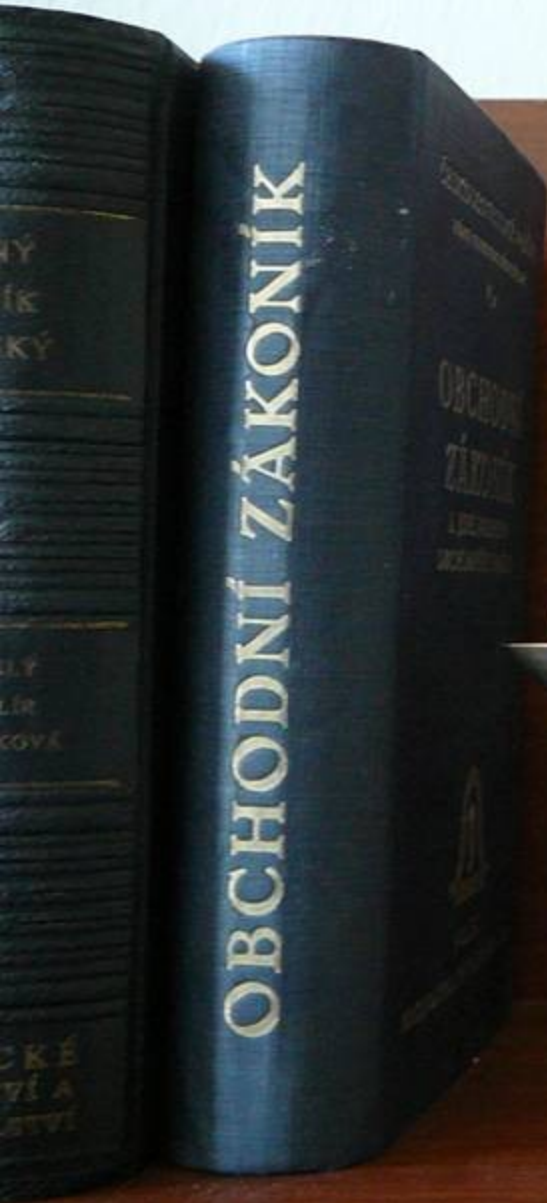
*„Zaměřuj svou pozornost k tomu,
co je podstatou každé slovem označené
činnosti nebo zásady nebo věci.“*

Marcus Aurelius, Hovory k sobě.

Praha 1969, s. 106. Překl. Kuthanův.

TEMATICKÝ OBSAH

1. účel výkladu
2. právní hermeneutika a právně hermeneutické myšlení
3. výkladové (interpretační) právo
4. výklad právních jednání a jeho pravidla
5. výklad právního řádu a jeho metody
6. výklad právních rozhodnutí

DEN ZVÍŘAT

V zoo vyhlásili na *Den zvířat* volný vstup návštěvníkům se zvířecím příjmením.

Přišla paní *Slavíková* s vnoučaty, pan *Králíček* s paní, přišli *Sovovi* aj.

Volného vstupu se domáhal pan *Voháňka*.

Nechtěli ho však zdarma vpustit.

1. ČÁST

VŠEOBECNĚ

DEVÍZA

„Právo není text!“

Text právního předpisu,
text právního jednání
nebo text právního rozhodnutí
a podobně zobrazení takto zachycená
jsou **pouze východiskem pro zjištění
účelu a obsahu právní normy
nebo závazku.**

výklad *contra verba legis*

X

výklad *contra legem*

Ivo Telec

METODIKA VÝKLADU PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

PRÁVNĚ HERMENEUTICKÁ TECHNIKA

Právní jednání a jeho výklad

Filip Melzer

JUDIKATURA 1

(...) naprosto neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace vycházející pouze z jeho jazykového výkladu.

Jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě. Je pouze východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako je logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atd.). ⇒

*Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si,
a to buď úmyslně nebo v důsledku nevzdělanosti,
smysl a účel právní normy,
činí z práva nástroj odcizení a absurdity.*

*Nál. ÚS z 17. 12. 97 sp. zn. Pl. ÚS 33/97,
č. nál. 163 Sb. n. a usn., sv. 9, vyhl. pod č. 30/98 Sb.*

JUDIKATURA 2

Právní úkon je neurčitý (§ 37 odst. 2 ObčZ) tehdy, jestliže srozumitelně vyjádřený obsah má takové věcné nedostatky, že je nelze překlénout ani výkladem podle § 35 odst. 2 ObčZ.

Rozs. NS sp. zn. 2 Cdon 257/97

Práv. rozhl. 1998/7

JUDIKATURA 3

Základním principem výkladu smluv je priorita výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li možné oba výklady.

Je tak vyjádřen a podporován princip autonomie smluvních stran, povaha soukromého práva a s tím spojená společenská a hospodářská funkce smlouvy.

Není ústavně konformní a je v rozporu s principy právního státu taková praxe, kdy obecné soudy upřednostňují výklad vedoucí k neplatnosti smlouvy, před výkladem neplatnost smlouvy nezakládajícím.

Nál. ÚS z 14. 4. 05, sp. zn. I. ÚS 625/03

PRÁVNÍ VĚDA

- **Metodická a systematická k právnímu dobru (hodnotě spravedlnosti) zacílená**
  1. **tvorba (kreace) práva**
  2. **výklad (interpretace) práva**
  3. **používání (aplikace) práva v situacích vč. dokazování (argumentace)**

■ Paradigma (model, vzorec) právovědného myšlení

- ✓ vědecká **metoda**, právní **principy** a právní **normy**
např. vědecké metody právně výkladové

×

- ✓ teoretický **system** práva a právní **vztahy**
např. právní vztahy jako forma společenských, zejm. výrobních, vztahů
viz marxisticko-leninská obecná teorie státu a práva

DUCH A LITERA ZÁKONA

- **Duch zákona**

= vystižení **podstaty a přirozeného smyslu** nehmotné právní normy;
vyjeví se **výkladem**

- **Litera zákona**

= písemné, popř. obrazové **vyjádření účelu** a obsahu nehmotné právní normy,
hmotně zachycené zákonem či jiným předpisem
v podobě listinné nebo elektronické

ÚČEL VÝKLADU

- *Quid iuris?*

odstranění pochybností o právu

zjištění, co platí   ➔   vědecký poznatek

= právní názor

- **Potvrzení, nebo vyvrácení víceznačných výkladových domněnek; *bud' dluží, nebo ne***

- **Vyjevení práva z nosiče, jímž je vyjádřeno *např. z právního předpisu, kupř. z o. z.***

PRÁVNÍ HERMENEUTIKA

- *Interpretandi scientia*

Hermes = posel (tlumočník) bohů

= **um výkladu práva**

☛ sjednocování práva **jednotným výkladem**

= součást obecné hermeneutiky

- **Předmětem zejm. právní text**

- **Hermeneutická orientace právní vědy**

- ✓ **pojmy porozumění, význam, zacílenost (intencionalita)**

■ Výkladová pravidla

1. právně normativní, *např. zákonná*
  - ☛ právní řád, *viz např. o. z.*
2. vědecky normativní, *viz výkladové právní doktríny*
  - ☛ vědecký řád, mimoprávní (metaprávní) zásady

ZNAKY PRÁVNĚ HERMENEUTICKÉHO MYŠLENÍ

1. vědomé uznávání **přirozenosti** subjektivních lidských práv i bez ohledu na politickou dohodu,
a to s vyvozením jejich přirozeného **zdroje**
2. instrumentální používání ústavně chráněných lidských práv a svobod (základních práv),
(hodnot)
3. logické a rétorické operace s **právními principy** (hodnotami)

4. **poměrování** střetuvších se subjektivních práv, svobod nebo obecně sdílených dober *srv. Test poměrnosti cíle a prostředku*
5. soudcovské aj. **dotváření** psaného práva obsahem otevřených právních pojmů, *srv. dobré mravy, veřejná morálka, veřejný pořádek*
6. zvažování **okolností** konkrétního případu (právní kontextualismus), a to:
  - a. skutkových nebo právních
  - b. polehčujících nebo přitěžujících

SOUDCOVSKÝ SLIB A KÁRNÉ PROVINĚNÍ

- **Soudcovský slib výkladu právního řádu podle nejlepšího vědomí a svědomí** § 62/1 z. č. 6/02 Sb.
- **Soudcovská povinnost výkladu zákona podle nejlepšího vědomí a svědomí** § 79/1
= i „nejlepší“ **vědomí výkladových postupů** (metod)
- **Soudcovské kárné provinění vadného výkladu (skutková podstata překrucování práva)** § 87
= porušení veřejnoprávní povinnosti

ZDROJE VÝKLADU

■ Judikatura

1. rozhodnutí **běžné**
2. rozhodnutí **výkladové** o **autentickém** výkladu dřívějšího rozhodnutí, *např. ESLP, SD EU*

■ Právní věda

např. komentáře k předpisům; neplatí rčení, „kde začíná právní problém, končí komentář“
dogmatická exegeze = rozborový soud

DRUHY VÝKLADU

1. **vlastní** (autentický); *např. výklad **vlastních** rozhodnutí ESLP a SD ES*; závazný právní formou rozhodnutí
2. **soudní** při používání práva soudem; závazný jak je závazné rozhodnutí, jinak působí argumentační přesvědčivostí
3. **doktrinární**; *např. vědecké komentáře*, působí argumentační přesvědčivostí
4. **služební**; *viz státní službu*; služebně závazný pokyn

CO JE VYKLÁDÁNO?

1. **projev vůle** v soukromém právu (soukromoprávní jednání), *např. nájemní smlouva nebo její výpověď*
2. **soukromoprávní norma**
  - i. výklad mezinárodní smlouvy
  - ii. výklad právního předpisu, *např. o. z. aj.* ⇒
  - iii. výklad jiných (odvozených) zdrojů práva soukromého *např. zvyklostí*
3. **právní rozhodnutí** (veřejnoprávní úkon) ve věci soukromoprávní, *např. o škodním právu*

55/1954 Sb.

VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ

ze dne 19. října 1954

o chráněné oblasti Pražského hradu

Vláda republiky Československé nařizuje podle § 14 odst. 1 zákona č. 2/1954 Sb., o státním plánu rozvoje národního hospodářství republiky Československé na rok 1954:

§ 1

Pražský hrad, sídlo presidenta republiky Československé a významná historická památka, náleží všemu československému lidu. K zabezpečení jeho řádné správy a ochrany se vytváří chráněná oblast Pražského hradu.

§ 2

Objekty chráněné oblasti spravuje kancelář presidenta republiky, která též na území chráněné oblasti vykonává veškerou správu v oboru státní památkové péče.

§ 3

Vymezení chráněné oblasti provede rada ústředního národního výboru hlavního města Prahy v dohodě s kancelářemi presidenta republiky.

§ 4

Náhrady za objekty v chráněné oblasti určí rada ústředního národního výboru hlavního města Prahy; může též rozhodnout, že se taková náhrada neposkytne.

§ 5

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provede je vláda.

JUDIKATURA

Obsah plné moci je předmětem interpretace podle ustanovení o výkladu právních úkonů.

Rozs. NS sp. zn. 22 Cdo 870/00

Práv. rozhl. 2002/3

HIC IVEM
 CRÉTIQVS
 EDIT DED
 VEST
 LADERIN
 VVS DEQ
 • NŪLLV
 • SVADEI
 EOVIVIT
 OVIFVT
 INTVS
 NITHES
 VSGRAT
 SAININ
 ESTAD
 VEIVTV

Hic
 X

2. ČÁST

OBECNĚ O VÝKLADU SOUKROMOPRÁVNÍCH JEDNÁNÍ

THE
INTERPRETATION
OF
CONTRACTS

THOMSON
— * —™
SWEET & MAXWELL

VĚDECKÉ METODY VÝKLADU PRÁVNÍCH JEDNÁNÍ

- **Vědecky uznávané metody**
  1. **metoda domněnky poctivosti a dobrověrnosti**
srv. vyvratitelnou domněnku poctivého
a dobrověrného právního jednání a ochranu dobré
víry adresáta, *např. nabyvatele prodávané věci*
  2. **metoda známého úmyslu; srv. svobodnou vůli**
  3. **metoda mluvnicko-jazyková**
  4. **metoda významoslovná (sémantická)**
  5. **metoda okolnostní vč. metody historické, viz**
dokazování skutku, *např. následné chování stran*

PŘÍKLAD

VÝKLAD SMLOUVY O DÍLO

Z textu smlouvy o dílo nebylo patrné, zda objednatelem grafické značky je *Josef Novák*, anebo obchodní společnost *Josef Novák, s. r. o.*, jíž je *Josef Novák* jediným jednatelem a jediným společníkem.

Nicméně z **následného shodného chování** stran, a to z prohlášení zhotovitele a z uplatnění práva k užití výtvarného díla *Josefem Novákem* vůči třetí osobě bylo patrné, že objednatelem je *Josef Novák*.

JAK VYKLÁDAT PRÁVNÍ JEDNÁNÍ?

- **Legální výkladové příkazy**
  - = interpretační **donucující** (kogentní) **právní normy**, viz *veřejný pořádek*
  - = interpretační právo soukromé i veřejné
- **Druhy výkladových příkazů u právních jednání:**
  1. **obecný soukromoprávní** § 555-558 o. z.
  2. **zvláštní soukromoprávní:**
    - i. **dědický** § 1494/2 o. z.
    - ii. **obchodní** § 558 o. z.
    - iii. **spotřebitelský** § 1812/1 o. z.
    - iv. **pracovní** § 18 z. p.
  3. **veřejnoprávní** § 170 spr. ř.

OBEČNÉ SOUKROMOPRÁVNÍ VÝKLADOVÉ PŘÍKAZY

1. **Pravidlo** posouzení právního jednání podle jeho **obsahu**, *např. obsahově licenční smlouva označena jako „nájemní“*
2. **Pravidlo** posouzení zastíracího právního jednání podle jeho **pravé povahy**
např. prodejem věci pod cenou zastřeno její darování
× *např. mimořádná cena*

3. Pravidlo známého úmyslu

= výklad dle úmyslu jednajícího

*např. dle úmyslu prodat pozemek,
ne darovat*

- ✓ úmysl známý druhé straně nebo
- ✓ druhá strana o něm musela vědět

× nezjistitelný úmysl ↓

4. Pravidlo pravidelného přikládání významu na straně adresáta

5. **Pravidlo zavedené praxe** mezi stranami v právním styku
6. **Pravidlo** podle toho, co **předcházelo** právnímu jednání, *např. vyloučení nepřijatých návrhů na změnu nájemní smlouvy*
7. **Pravidlo následného dání najevo obsahu a významu** právního jednání, *např. placení nájemného, nikoli splácení kupní ceny*
8. **Pravidlo v pochybnostech** o různém výkladu výrazu k **tíži** toho, kdo jej použil **první**

- **Zvláštní výkladový příkaz práva dědického u závěti**
- ✓ vyložení závěti tak, aby co **nejvíce bylo vyhověno vůli zůstavitele**
- ✓ výklad slov podle obvyklého významu
  - ✗ důkaz zůstavitelova navyknutí spojovat s určitými výrazy **zvláštní, jemu vlastní smysl**

- **Zvláštní výkladový příkaz práva obchodního**
- ✓ **pravidelný význam** výrazu připouštějícího různý výklad, a to v právním styku s podnikatelem
  - ✗ druhá strana **nepodnikatel**
    - ☞ důkaz její známosti pravidelného významu

- **Pravidlo přihlednutí k obchodním zvyklostem:**

- a. obecně zachovávaným

- b. odvětvově zachovávaným,
*např. v odvětví bankovníctví
nebo knihkupectví*

- × vyloučení obchodních zvyklostí
ujednáním či zákonem

- **Zvláštní výkladový příkaz práva spotřebitelského**
- ✓ vyložitelnost obsahu smlouvy různým způsobem
  - ☞ použití výkladu pro **spotřebitele nejpriznivějšího**
(*consumer-friendly-manner*)
zásada ochrany slabší strany

- **Zvláštní výkladový příkaz práva pracovního:**
- ✓ vyložitelnost právního jednání různým způsobem
  - ☞ použití výkladu pro **zaměstnance nejpriznivějšího**
(employee-friendly-manner)
zásada ochrany slabší strany

- **Přiměřené použití výkladových příkazů**
o. z. na:
  - ✓ **výklad veřejnoprávních smluv**
    - × **povaha a účel**
veřejnoprávní smlouvy

PŘÍKLADY

Výrazy např.:

„diskotéka“

„freeware“

MIMOSTÁTNÍ VÝKLADOVÁ PRAVIDLA

- **Zásady UNIDROIT** pro mezinárodní obchodní smlouvy (2004, 1994)
kap. 4, *lex mercatoria*
- **Zásady evropského smluvního práva**
čl. 1:106, *uniform interpretation*

☞ *soft law*

3. ČÁST

ZÁSADY

VÝKLADU PRÁVNÍCH JEDNÁNÍ

DOKTRINÁRNÍ VÝKLADOVÉ ZÁSADY

- **Výkladové zásady** (soukromoprávní zásady interpretačního práva), zformované do **obecně uznávaných pravidel**
  1. **zásada poctivosti** (*fairness*)
  2. **zásada dobré víry** (*bona fide, good faith*), která chrání adresáta právního jednání
  3. **zásada přednosti vůle** před jazykovým nebo jiným vyjádřením

4. **zásada důvodného (oprávněného, rozumného) očekávání**, *reasonable expectation*; **poddruh dobré víry**
5. **zásada projevu vůle** *secundum et intra legem*; *viz legální výkladové příkazy*
6. **zásada rozumnosti a spravedlnosti výkladu**; předpoklad rozumnosti právního řádu, jímž se řídí výklad; smyslem právního řádu je spravedlnost

7. **zásada známého úmyslu** (*intention of the parties*)
8. **zásada** *pacta sunt servanda*; smlouvy jsou uzavírány proto, aby platily a strany jimi byly vázány k dosažení jimi zamýšleného cíle
9. **zásada zákazu zneužití práv** (*abuse of rights doctrine*)
10. **zásada nepřípustnosti odporujících nebo pochybných volných projevů na úkor jiného**

- 11. zásada zákazu výkladu bránícího uplatnění žalobních nároků**
- 12. zásada *in dubio mitius*; shovívavě tak, aby volní projev spíše platil nežli nikoli**
- 13. pravidlo zákazu měnění nebo doplnění projevené vůle; opakem by byl zásah vykladače do cizí vůle**
- 14. zásada výkladu ve prospěch efektivnosti; v pochybnostech o významu volního projevu ve prospěch dosažení vůlí sledovaného účelu**

15. **zásada souladného výkladu závislých smluv**
16. **zásada** *contra proferentem*; projev vůle připouštějící různý výklad je třeba vykládat k tíži strany, která jako první tohoto výrazu použila
17. **zásada upřednostnění právního účinku všech výrazů projevené vůle před vyloučením některého z nich; zábrana svévolnému výběru některých výrazů s pominutím jiných**

- 18. zásada zákazu nadměrné redukce**
neboli **zákaz snížení počtu částí nebo doložek**
jako nadbytečných
- 19. zásada přihlednutí k volnímu celku**
(context-oriented interpretation)
- 20. pravidlo v pochybnostech vyloučit**
nesmysly; vyloučit nesmyslný závěr
- 21. pravidlo nerozpornosti závazků**
viz rozumnost

22. zásady mluvnicko-jazykové

- i. soudržné používání slov a jiných volných vyjádření**
- ii. různost významu různých slov a jiných volných vyjádření**
- iii. projevení jednoho, znamená vyloučení druhého; úmysl daru vylučuje prodej**

23. zásada používání slov v jednotném čísle a v mužském rodu

- 24. **pravidlo *de minimis***; právně volní projev nerozhoduje o nevýznamných věcech
- 25. **pravidlo zákazu extraterritoriality**; podrobení volního projevu určitému právnímu řádu
- 26. **pravidlo okolnostní vč. následného chování stran**

JUDIKATURA

K posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele.

*Okolnosti případu jsou skutečnostmi existujícími
vně vlastního projevu vůle,
a to i tehdy, když je předepsána písemná forma.
Není napravováním neurčitosti projevu vůle,
jestliže projev je vykládán se zřetelem k okolnostem
případu.*

*Rozs. NS ČSR sp. zn. 4 Cz 61/86
Bull. NS 1987/2*

4. ČÁST

VÝKLAD PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A MEZINÁRODNÍCH SMLUV

JAK VYKLÁDAT PRÁVNÍ ŘÁD?

1. výklad mezinárodních smluv

čl. 31 – 33 *Vídeňské úmluvy o smluvním právu*, (č. 15/88 Sb.)

čl. 7/1 *Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží*, (č. 32/91 Sb.)

2. výklad právních předpisů

- ✓ čl. 9/3 Ú: **zákaz výkladu** opravňujícího odstranění nebo ohrožení základů demokratického státu
- ✓ čl. 22 LZPS: **příkaz výkladu** politických práv a svobod ve prospěch svobodné politické soutěže
- ✓ § 1/1 ú. z. č. 23/91 Sb.: **příkaz výkladu** podústavních předpisů konformně s LZPS

- ✓ § 2/1 o. z.: příkaz výkladu soukromého práva konformně s:
  - a. LZPS a ústavním pořádkem vůbec
  - b. zásadami, na nichž spočívá o. z.
  - c. hodnotami ↑

- ✗ rozejtí se výkladu pouze podle slov (ustoupení slovního formalismu příkazu) ↑

- ✓ **2/2 o. z.: zákaz jiného významu**
- ❖ vlastní smysl slov v jejich vzájemné souvislosti
- ❖ jasný úmysl zákonodárce, *např. zamítnutí jiné úpravy během zákonodárského procesu*

- ✓ **2/2 o. z.: zákaz dovolávání se slov předpisu proti jeho smyslu** (smysluplnost právního předpisu = základ právního řádu)

← HRANICE VÝKLADU A POUŽITÍ

- ✓ 2/3 o. z.: **zákaz výkladu a použití předpisu:**
  - ❖ proti dobrým mravům
  - ❖ vedení ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění

METODY VÝKLADU PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

1. účeloslovná metoda
vč. ústavní konformity
2. jazykovědná metoda významová
a mluvnická (jazyková metoda)
3. logická metoda
4. systematická metoda
5. pomocná metoda historická
6. pomocná metoda srovnávací

5. ČÁST

VÝKLAD PRÁVNÍCH ROZHODNUTÍ

Interpreting Precedents

A Comparative Study

*Edited by
D. Neil MacCormick
and
Robert S. Summers*

APPLIED
LEGAL
PHILOSOPHY

JAK VYKLÁDAT PRÁVNÍ ROZHODNUTÍ?

- Výklad právních rozhodnutí
  1. soudních rozhodnutí, *např. ve věcech civilních*
  2. rozhodčích nálezů, *viz majetkové spory*
  3. správních rozhodnutí, *např. KÚ ve věci vkladu věcného práva do katastru nemovitostí*

PŘÍKLAD

Výrok (enunciát) rozhodnutí:

Zrušuje se rozhodnutí (...),
jakož i všechna souvisící rozhodnutí
předcházející.

- **Výkladové řízení před ESLP
ve Štrasburku**
- **Výkladové řízení před SD ES
v Lucemburku**

např. o rozsah (dopad) výroku rozhodnutí

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

European Court of Human Rights
Droit de l'Homme

Cour européenne des Droits de l'Homme
Droit de l'Homme

GREECE

METODY VÝKLADU JUDIKATURY

- **Metody výkladu vlastních soudních rozhodnutí**
  - ✓ utvořeny výkladovými rozhodnutími samými

- **Metody výklady precedentů**
  - ✓ struktura odůvodnění precedentů
    - a. *stare decisis*
    - b. *obiter dictum*

PESKO

LITERATURA

Letsas, A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights. Oxford 2007.

Lewison, The Interpretation of Contracts. London 2004.

MacCormick/Summers (eds.), Interpreting Precedents. A Comparative Study. Aldershot 1997.

MacCormick/Summers (eds.), Interpreting Statutes. A Comparative Study. Aldershot 1991.

Gerloch/Tryzna/Wintr (eds.), Metodologie interpretace práva a právní jistota. Plzeň 2012.

Hlouch, Teorie a realita právní interpretace. Plzeň 2011.

Melzer, Právní jednání a jeho výklad. Brno 2009.

Telec, Sjednocování práva jednotným výkladem projevů vůle. Práv. rozhl. 2005/2, též in: Blaho/Švidroň (eds.), Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva. Bratislava 2005. Metodika výkladu právnych predpisů. Brno 2001.²

Tichý, Právní úkon a jeho výklad.
In: *Švestka/Dvořák/Tichý* (eds.), Sborník statí
z diskusních fór o rekodifikaci občanského
práva. Praha 2007.

Foto:

Lucca, Toskánsko, Itálie 2005

Sloní ostrov (Ko Chang), Siamský záliv, Thajsko 2549
(2006)

Palác lidských práv, Štrasburk, Alsasko, Francie 2008

Hřensko, Labe, Čechy, Česko 2006